

належних українських відповідників та створення власномовних юридичних кліше. Разом з тим істотним недоліком початкового етапу створення юридичних кліше є їх варіативність.

Список використаних джерел

1. Богуславская В. М. В защиту делового штампа / В. М. Богуславская // Русская речь. – 1968. – № 6. – С. 33–38.
2. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду за 1927 рік. – Харків : Юридичне видавництво, 1927.
3. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду за 1928 рік. – Харків : Юридичне видавництво, 1928.
4. Ивакина Н. Н. Клише и штампы в речи юриста / Н. Н. Ивакина // Советская юстиция. – 1990. – № 2. – С. 27–28.
5. Ушаков А. А. Очерки советской законодательной стилистики / А. А. Ушаков. – Пермь, 1967.

Мінчак Г. Б., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та славістики Київського національного лінгвістичного університету

КОНОТАТИВНИЙ МАКРОКОМПОНЕНТ У СЕМАНТИЧНІЙ СТРУКТУРІ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

Останнім часом чимало вітчизняних і зарубіжних лінгвістів (В. М. Теля, В. Л. Ващенко, Ю. П. Солодуб, І. В. Арнольд та ін.) висувають гіпотезу про те, що повна семантична структура знакового утворення поділяється на кілька макрокомпонентів, або блоків, кожен з яких має свою структуру (мікрокомпоненти). Дво-, а не трикомпонентність (денотат – сигніфікат – номінант) семантичної структури юридичних термінів зумовлена тим, що вони здебільшого є абстрактними одиницями, в яких денотат включає сигніфікат. Виходячи зі структурного підходу до лексичного значення, у загальному вигляді семантика юридичних термінів представлена двома макрокомпонентами – денотативним і конотативним, які визначають їхню основну семантичну специфіку, та

мікрокомпонентами – семами, своєрідними атомами, з яких порізному комбінуються в різних мовах значення.

Денотативний макрокомпонент значення як логіко-інформативний зміст мовної одиниці докладно вивчений мовознавцями і не викликає суттєвих дискусій. Конотативному макрокомпоненту значення, з яким традиційно пов'язують семантичні чи стилістичні відтінки, що накладаються на основне значення, слугують для вираження різних експресивних, емоційно-оцінних забарвлень, теж присвячено низку досліджень (від монографій до окремих повідомлень), особливо наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. Причина такого зацікавлення – в антропоцентризмі сучасного підходу до лінгвістичних досліджень, в увазі до актуалізації мовленнєвих смислів слова та впливу національного чинника на мовні явища. Однак проблема конотації і досі не знайшла однозначного вирішення, особливо щодо наявності конотативного компонента в лексичній структурі терміноодиниць.

Уже в самій назві монографії російської дослідниці В. М. Телії «Коннотативный аспект семантики номинативных единиц» відображений той факт, що функції номінації та конотації можуть співіснувати в семантиці слова й інших номінативних засобах мови. «Цей макрокомпонент (конотативний. – Г.М.) також об'єктивізується в лексичному значенні (якщо відмежуватися від особливостей okazіонального слововживання), але предметом об'єктивації і позначення тут слугує не світ, а ставлення, що відображає ту чи іншу форму емотивної реакції об'єкта на позначуване» [5, с. 17].

Як справедливо зауважує В.М.Русанівський, «зміна суспільної оцінки денотата веде до того, що конотативне значення може ставати основним» [3, с. 54]. Переконливими прикладами виступають різного виду слова-радянсьми (*п'ятирічка, прогрес, визволення* тощо), особливо, коли вони стають складниками так званих ідеологічних оксюморонів, у яких оцінні конотеми не узгоджуються. Так, в оксюмороні *визвольні розстріли* фіксується яскраве оцінне зрушення, тобто зійшлися контрарні конотативні семи: *визвольний* включає в себе компоненти позитивної оцінки, тоді як *розстріли* має негативні оцінки. Пор. ще: *творча несвобода, добровільне заслання, збрідла опіка адміністративно-командної системи,*

лиха ласка тоталітарної системи. Алогізм цих номінацій зайвий раз демонструє, що посилення конотативного компонента в семантиці відбувається здебільшого на конвенціональній, умовно вибраній лексичній основі.

Таким чином, конотативний макрокомпонент, як і денотативний, може належати ядерній частині значення слова. Звичайно, в нейтральних номінаціях домінантним є денотативний макрокомпонент значення, конотативний переважно знаходиться на периферії. Але це не означає малозначущості останнього, бо саме периферійні семи конотативного макрокомпонента «доповнюють ядро і значною мірою зумовлюють семантичний розвиток слова та його комунікативне варіювання» [4, с. 39]. Денотатами конотативних значень, зокрема і термінів, у реальній дійсності можуть бути внутрішній світ мовця, його наївна правова свідомість, будь-які ознаки предмета, про який ідеться, певні ситуації та повідомлення. У цьому контексті влучним є англійське прислів'я *Give a dog a bad name and hang him* («Щоб виправдати репресії, достатньо повісити на жертву словесний ярлик злодія»).

Денотативний або конотативний характер ядра і периферії лексичного значення слова визначається і його вживанням у тому чи іншому стилі. Скажімо, у текстах наукового стилю превалюватимуть слова з ядерним денотативним макрокомпонентом, а в публіцистичних текстах – переважно з ядерним конотативним макрокомпонентом.

Виходячи з наведених міркувань, видається дискусійною думка деяких мовознавців (А. В. Філіппова, О. Є. Голод та ін.) про автономність конотації і денотації. По-перше, якщо конотат протилежний денотату й об'єднує оцінні, емоційні, експресивно-стилістичні ознаки, то як розмежувати денотат і конотат у словах, що є оцінними та емоційними саме в денотаті (*терор, злодій, грабіж, шантаж*). По-друге, денотативний і конотативний макрокомпоненти є складниками семантичної структури значення, а будь-яка структура завжди передбачає взаємозв'язок і взаємозалежність своїх компонентів. Про це свідчить і явище перехідності макрокомпонентів значення, яке ґрунтовно описане Л. М. Пелепейченко [2]. З одного боку, денотація є тим семантичним місцем, на якому зароджуються і

закріплюються конотації, визначається тип конотативної оцінки. З іншого боку, конотативне значення може впливати на денотативне, змінюючи його. Так, за В. І. Говердовським, «слова *західний* і *американський* самі по собі, поза сполученнями, тільки денотативні. З додаванням до них префікса *про-* їхня денотативна співвіднесеність змінюється: у них уже такий денотат, який безпосередньо не стосується ні до “західного”, ні до “американського”. Така переорієнтація супроводжується конотативністю, тобто включається “друге” прочитання: ідеологічне. Виникає конотація ідеологічності» [1, с. 75].

Отже, конотація не нашаровується на основний зміст, а перебуває у складній єдності з денотативно-сигніфікативним компонентом значення лексичної одиниці.

Список використаних джерел

1. Говердовский В. И. Диалектика коннотации и денотации (Взаимодействие эмоционального и рационального в лексике) / В. И. Говердовский // Вопросы языкознания. – 1982. – № 2. – С. 71–77.
2. Пелепейченко Л. М. Перехідність значень слів та фразеосполучень : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.02 / Л. М. Пелепейченко. – Київ, 1996. – 48 с.
3. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики : монографія / В. М. Русанівський. – Київ : Наук. думка, 1988. – 240 с.
4. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи : монографія / И. А. Стернин. – Воронеж : Воронеж. ун-та, 1985. – 172 с.
5. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц : монографія / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 143 с.